

JEAN DES CARS

SISSI

ÎMPĂRĂTEASA AUSTRIEI

Traducere de Ana-Maria Stan

Postfață de Doru Dumitrescu

CORINT

*În memoria Alteței Sale Serenisime,
prințesa Grace de Monaco*

DE CE SISSI?

În 1967, primul meu reportaj în afara granițelor Franței m-a purtat în Austria. Tema era filmarea noii versiuni a dramei de la Mayerling, desigur nu ultima versiune, căci există anumite reconstituiri istorice care par inepuizabile și mereu supuse revizuirii.

Principalul interes față de acest film nu consta în alegerea actorilor. Catherine Deneuve, încântătoare, și Omar Sharif, seducător, erau, din punct de vedere fizic, contrarul tinerei baroane Maria Vetsera și arhiducelui Rudolf de Habsburg. Tot așa, nici Ava Gardner nu putea să pretindă că îi seamănă împărătesei Elisabeta, în pofida mării sale frumuseți. Ca și alte milioane de admiratori, eram încă fermecat de Romy Schneider, proaspătă și zburdalnică atât cât trebuia. Pentru cinema, ea a fost unica Sissi. Numai ea a fost și a rămas Sissi, inclusiv în acel magistral *Amurg al zeilor* al marelui Visconti*, unde a întruchipat-o pe împărăteasa îmbătrânită, alături de vărul său, extravagantul rege Ludovic al II-lea al Bavariei. Și, după ce acest mit a fost popularizat de cinematograful, televiziunea l-a amplificat, mai ales în Franța. Fiecare difuzare a acestui serial celebru obține, chiar și azi, maximum de audiență. În acest *Mayerling* regizat de către Terence Young – realizator al primelor filme

* Titlul original al filmului este *Ludwig*. A fost regizat în 1972 de Luchino Visconti, care a semnat și o parte a scenariului (n.tr.).

din seria, chiar mai prolifică, a lui James Bond – doar actorul James Mason interpreta un uimitor Franz Joseph.

Filmul avea însă un mare merit: fusese pus în scenă, parțial, chiar în locurile unde se derulase întâmplarea. La rândul meu, și eu am parcurs, conștiincios, coridoarele palatului imperial Hofburg din Viena și saloanele lambrisate ale castelului Schönbrunn. Am visat pe balcoanele vechiului oraș imperial, capitala nostalgică a vechii Europe. Și am început să adun primele elemente ale unei anchete despre acest trecut. Cinci ani mai târziu, în timpul cercetărilor pentru prima mea carte, dedicată lui Ludovic al II-lea al Bavariei, am „întâlnit-o” pentru mai multe luni pe împărăteasa Elisabeta, singura femeie care a știut cu adevărat să îl emoționeze pe regele damnat al Bavariei. Cum să îi rezști acestei femei excepționale? Desigur, Sissi a fost împărăteasa Austriei și regina Ungariei. O imagine exactă, însă incompletă. A fost, de asemenea, o mare doamnă, una dintre cele mai frumoase din Europa (împărăteasa Eugenia* i-a fost, în acest domeniu, rivală) și una dintre cele mai surprinzătoare. Tulburătoare prin capriciile sale, înduioșătoare prin simplitate, emoționantă prin entuziasm, influentă prin părerile sale politice, epuizantă prin călătoriile sale, impresionantă prin demnitatea sa în fața dramei – așa a fost suverana. Un personaj foarte bogat, plin de contraste într-un mod singular și care nu te poate lăsa indiferent. Într-un cuvânt, o eroină pasionantă.

Dar de ce această carte? Încă una?!

Nu se știe deja totul? Nu s-a spus și nu s-a scris totul despre această figură uneori edulcorată și un pic fanată? Valsul vienez s-a demodat oare? Sincer, nu cred asta. În mod curios, dacă

* Eugenia de Montijo (1826–1920) a fost soția împăratului Napoleon al III-lea al Franței. A fost împărăteasă în perioada 1853–1871, adică până la destrămarea celui de-al doilea imperiu francez (n.tr.).

publicul francez a arătat un interes neîncetat față de melodrama care este viața lui Sissi, puțini sunt autorii de limbă franceză care i-au consacrat studii recente. După reflecțiile strălucite ale lui Henri Valloton și Maurice Barrès, Maurice Paléologue și Paul Morand, de la Academia Franceză, ultimul volum francez apărut până astăzi rămâne acela al lui Raymond Chevrier (Ed. Pierre Waleffe, 1968), scurt, dar bine conceput, ilustrat cu inteligență. Desigur, în 1982, reeditarea, în franceză și germană, a traducerii unei opere germane din anii interbelici a fost iarăși disponibilă. Vorbesc despre cartea clasică a contelui Corti*, o cercetare remarcabilă și o lucrare de referință, însă al cărei text datează din 1934**.

De atunci, „recolta” istoricilor de peste Rin și de dincolo de Dunăre a fost una bogată, căci Istoria este o știință din ce în ce mai vie. Arhivele se deschid, martorii se destăinuie, descendenții vorbesc. Treptat, ființele și evenimentele sunt deslușite de lumina implacabilă a detaliilor. Ideile preconceptuate, clișeele pot să fie confirmate sau, dimpotrivă, infirmate. În Austria, unde pot fi măsurate popularitatea și chiar afecțiunea de care este înconjurată familia de Habsburg, există multe librării din care se pot procura cărți despre istoria acestei dinastii sau a uneia dintre marile ei figuri. Cultul este nu doar întreținut, ci și însuflețit prin publicații recente.

Dincolo de aceste lucrări, cercetările mele personale, care au durat aproape cinci ani, mi-au permis accesul la izvoare inedite,

* Egon Caesar, conte Corti (1886-1953), militar și istoric din fostul Imperiu Austro-Ungar, autorul unor monografii dedicate familiilor regale, în special celor germane (n.tr.).

** Cartea fost tradusă în franceză în 1936 și a apărut la Editura Payot, fiind reeditată în 1950. Același autor a publicat o monumentală biografie a lui Franz Joseph, care nu a fost niciodată tradusă în franceză. Mult timp, Franz Joseph a atras mai puțin ca soția sa. În 1987, Jean-Paul Bled a publicat *François Joseph* (Ed. Fayard), o biografie foarte solidă, care a acoperit această lacună.

chiar în Austria. Am avut bucuria supremă de a ține în mâini și de a analiza documente, arhive și suveniruri intime ale împărătesei. Acestea permit o detaliere fină a imaginii sale, o explicație a unora dintre reacțiile ei ciudate. Am căutat să explorez minuțios personajul pentru a-l înțelege și a-l pune mai bine în lumină. Studiul meu este dedicat în primul rând cititorilor care nu sunt familiarizați cu toate episoadele complexe ale unui destin deopotrivă apropiat și îndepărtat de noi. Această carte își propune să facă un bilanț al cunoștințelor actuale, apelând la cercetările cele mai serioase, îmbogățite cu multe detalii rămase secrete. Nu am avut decât o preocupare: să o fac pe suverană să trăiască din nou, reconstituind cu maximum de minuțiozitate viața ei ieșită din comun, deoarece acest inventar al Europei de ieri, care este azi fragmentată, aparține memoriei noastre. Înainte de a judeca, se cuvine să cunoaștem această viață. Am încercat să o reconstitui pas cu pas, fără a o izola de contextul ei, adeseori hotărâtor.

Îmi permit să exprim, mai întâi, profunda mea recunoștință Majestății Sale Zita, ultima împărăteasă a Austriei și regină a Ungariei, care i-a urmat Elisabetei pe tronul feminin al dublei monarhii în 1916. Calitatea primirii sale, memoria sa vivace și relevanța cuvintelor sale, precum și demnitatea vieții ei în fața celor mai grele încercări reprezintă o lecție. Mai mult chiar: un exemplu de meditație. M.S. Zita este într-adevăr ultimul martor important al orelor sumbre care au dezmembrat Europa și au condus-o de două ori în războaie cu sine însuși. Audiența pe care M.S. Zita a binevoit să mi-o acorde va rămâne un moment excepțional al vieții mele. Iar sâmbătă, 13 noiembrie 1982, la Viena, am fost unul dintre puținii francezi care au asistat la extraordinara sa revenire în capitală, după un exil de 63 de ani. Un eveniment istoric și tulburător, în prezența a aproape 20 de persoane de toate vârstele și din toate clasele sociale, printre

care au ținut să apară și reprezentanții fostelor naționalități din Imperiul Austro-Ungar. Un adevărat triumf, omagiu popular față de o personalitate foarte îndrăgită și față de familia de Austria. Fosta suverană a murit la 14 martie 1989. Funeraliile sale de la Viena, solemne și impresionante, la care au participat un milion de persoane, au fost transmise de mai multe posturi de televiziune europene.

Fiul cel mai mare al M.S. Zita, Alteța Sa imperială și regală arhiducele Otto, șeful Casei de Habsburg-Lorena, va primi aici omagiul respectului meu profund și al sincerei mele admirații. Deputat strălucit în Parlamentul European, un observator cu păreri lucide, arhiducele Otto mi-a arătat o disponibilitate și un interes încurajatoare.

Exprim în mod special o vie recunoștință pentru sprijinul și înțelegerea lor Altețelor Lor Serenisime prinților și prințeselor de Liechtenstein: Henri, Elisabeta, Vincent, Elena și Benedicta. Nu și-au menajat eforturile și mi-au deschis arhivele și documentele familiale cu o politețe neobosită. Dl Erik von Kuehnelt-Leddihn primește stima mea amicală, iar soția sa, Christiane, și fratele său, contele Leopold Goëss, mulțumirile mele călduroase. Străbunica lor, contesa Maria Goëss, a fost ultima mare doamnă de onoare de la curtea împărătesei Elisabeta. Îi mulțumesc dlui Ogris, directorul arhivelor Carinthiei de la Klagenfurt.

Dl Eric Feigl, autorul celei mai cuprinzătoare biografii a împărătesei Zita înainte de cea a lui Jean Sévillia – apărută în franceză și intitulată *Zita, impératrice courage* (Perrin, 1997) –, primește întreaga mea simpatie și recunoștința mea.

Dl Max Karkegi, colecționar fără pereche și căutător perseverent, știe cât i-am apreciat sprijinul devotat, eficace și amical. Dna Robert Koreska, dl Gary Sommer și dl Lucien-René Dauven știu cu siguranță că ajutorul lor mi-a fost prețios. Îi mulțumesc

de asemenea dlui Jacques Mayer, proprietar și director al Hotelului Beau-Rivage din Geneva, unde împărăteasa, victima unui asasinat, și-a dat ultima suflare. Bunica dlui Jacques Mayer, tânără soție a directorului acestui hotel în 1898, a așternut pe hârtie amintirile care sunt povestite aici pentru prima oară, precum și alte detalii inedite privind ultima ședere a împărătesei și emoția pe care moartea ei brutală a suscitată-o în Europa. Îi mulțumesc și dlui François-Achille Roch, ziarist elvețian.

Dna Monique Travers și dra Dorothée Palka, la fel și dna Brigitte Pätzold, pentru ajutorul ei suplimentar, știu cât am apreciat munca lor sânguincioasă de traducere. Nu o voi uita pe dra Hélène Bourgeois, directoarea de la Librarie Académique Perrin, pentru răbdare și înțelegere, mereu surâzătoare și încurajatoare. Îi mulțumesc și dnei contese de Mun pentru că mi-a încredințat amintirile dlui Albert Perquer despre șederea împărătesei la Sassetot-le-Mauconduit, în Normandia. Îi adresez gratitudinea mea și dnei Jean-Loup Tellinge și fiului ei Christian, fără a uita de recunoștința mea prietenească față de dl Roger le Barrois.

În sfârșit, personalitățile care m-au ajutat, sub diverse forme, răspunzând cererilor mele, dar care doresc să își păstreze anonimatul, știu, prin aceste rânduri, cât le sunt de recunoscător pentru încrederea pe care mi-au acordat-o în mod cu totul excepțional.

Toți și toate mi-au permis să înțeleg mai bine fascinația pe care o exercită împărăteasa Elisabeta de peste 100 de ani. Am vrut să îi deslușesc viața, începută ca o operetă și terminată ca o tragedie, și am încercat să îi înțeleg caracterul, deopotrivă patetic, nostim și grandios. Este cel mai sfâșietor dintre romanele trăite ale secolului trecut. Mi s-a părut că a venit momentul să prezint portretul unei femei de neuitat.

Jean des Cars

I

PRINȚESA NEÎMBLÂNZITĂ

În după-masa zilei de miercuri, 15 august 1853, o trăsură care a părăsit sudul Bavariei înaintează către micul oraș austriac Bad Ischl, în inima regiunii Salzkammergut, unde se exploatează sarea care a dat numele localității Salzburg. Pe această veche axă a comerțului european, vara luminoasă a Munților Alpi își împărtășie culorile vii. Într-un decor împădurit, reflectat de smaraldul senin al lacurilor romantice, orașul cunoaște de circa 30 de ani o însuflețire estivală crescândă. Dr. Wirer, un medic vienez, a descoperit, în jurul anului 1820, proprietățile terapeutice ale apelor sărate. Simbol al negoțului, sarea a fost transformată în simbol al sănătății. Toată înalta societate s-a deprins să meargă la cure de ape sărate. Reprezentanții săi cei mai prestigioși au primit chiar supranumele de „prinți ai sării”. Și, treptat, Bad Ischl, adăpostit într-o buclă formată de râurile Traun și Ischl, a devenit un centru termal, o localitate căutată de vilegiatură și un loc unde se întâlnește înalta nobilime. O adevărată stațiune balneară.

Însă trăsura nu transportă turiști veniți la cură. A trecut Alpii și aparține ducelui Max din Bavaria, șeful ramurii inferioare a casei de Wittelsbach*. Ducele Max, cumnatul austerului rege

* Nu trebuie să se confunde titlul de duce de Bavaria rezervat ramurii regale (superioare) cu acela de duce din Bavaria purtat de ramura ducală (inferioară), căruia nu i s-a alăturat calitatea de Alteță Regală decât începând din 1845, prin voința regelui Ludovic I.

Maximilian al II-lea, nu se află în caleașca sa. Ca de obicei, el a delegat-o pe soția sa, ducesa Ludovica, care se pregătește pentru o importantă reuniune de familie. Plecată de la Possenhofen, reședința sa nu prea luxoasă de pe malul Lacului Starnberg, aflată la 30 de kilometri sud de München, ducesa călătorește numai cu două dintre fetele sale, Elena și Elisabeta, precum și cu o cameristă. Bagajele le urmează într-o a doua trăsură.

Mama își privește fetele. Două surori? Sunt atât de diferite... Elena are nouăsprezece ani, trăsături regulate și un aer serios, aproape grav. Fină, frumoasă, dar melancolică. Și deosebit de pioasă. Comportarea de pe parcursul orelor de călătorie îi este plină de cumințenie, întocmai ca și imaginea. Ea este cu adevărat fiica mamei sale. În schimb, Elisabeta, de cincisprezece ani și jumătate, subțirică și încântătoare, emană vioiciune și bucuria de a trăi. Și, dintotdeauna, neascultare. Ea este cu adevărat, prin contrast, fiica tatălui ei.

La popasul de la Rosenheim, cam la o treime din drum, Elisabeta nu a rezistat impulsului de a adăpa chiar ea caii. Adresându-se cu familiaritate vaeților și vizitiilor, și-a atras o observație glacială a mamei. Și, atunci când a izbucnit în râs după ce și-a udat picioarele într-o găleată cu apă care se răsturnase, a fost singura care s-a amuzat! Pentru restul călătoriei, a fost plasată sub supravegherea atentă a cameristei. Elisabeta nu a putut decât să suspine în sinea ei atunci când trăsura a lăsat în urmă, pe partea stângă, Chiemsee, cel mai mare lac din Bavaria, denumit „marea bavareză”. Elisabeta trebuie să se comporte bine și să se facă uitată. În această jumătate a lunii august 1853, nu ea este cea care contează în sânul familiei, ci Elena, sora cea cumințe.

Elena poartă speranța unei revanșe. Într-adevăr, mama sa este de două ori frustrată, atât ca soție, cât și ca mamă. Fiică a contelui palatin elector de Zweibrücken-Birkenfeld, care trebuia

să fie în 1805 primul rege al Bavariei datorită lui Napoleon, ea s-a născut cu titlul de prințesă *de* Bavaria. Prin căsătoria cu ducele Max, care îi este văr, a fost, într-o oarecare măsură, retrogradată la rangul de ducesă din Bavaria. Mai mult, Ludovica și-a văzut surorile încheind mariaje mai prestigioase decât al ei. Una, măritându-se cu Francisc al II-lea, a devenit împărăteasa Carolina-Augusta a Austriei. Alte două surori, Maria și Amelia, au avut originalitatea de a fi, succesiv, regine ale Saxeii. O a patra, Elisabeta, era regina Prusiei, iar a cincea, Sofia, este arhiducesa Austriei, căci s-a măritat cu Francisc-Carol, fratele împăratului Ferdinand. În aceste combinații familiale alambicate, cărora Europa le deține secretul, Ludovica este, din punct de vedere al protocolului, cea care deține rangul cel mai neînsemnat.

Soțul ei, minunatul duce Max, nu este deloc un om convențional. Este un pasionat: în primul rând de libertate și mai ales de cea proprie. În pofida aparițiilor sale în costum de ceremonie și a vastei sale culturi, nu este văzut aproape deloc la München, unde de altfel nu deține nicio funcție oficială. Orașul îl plictisește, viața mondenă îl apasă și protocolul îl înăbușă. Nu trăiește cu adevărat decât la țară, înflorind în aerul viu al Alpilor. Boem, el dispare în păduri, acaparat de partidele de vânătoare și pescuit. Lungile ore petrecute călare sunt întrerupte de popasuri în toate hanurile Bavariei de sud. În ținuta tradițională – pantaloni scurți de piele, bluză de pânză groasă, pălărie țuguiată din blană de bursuc –, el ciocnește vesel paharele cu țărani, plecând apoi să escaladeze câte un pisc. Cu un temperament liric, cântă din țiteră încă de când l-a învățat fiul unui hangiu vienez, pe care îl întâlnise în 1837. Ducele Max își dă silința să revoluționeze muzica din secolul al XIX-lea. Desigur, în momentul în care își lasă să izbucnească toate pasiunile înfrânate, rezultatul este unul surprinzător. Atunci când nu

colindă satele din Bavaria, călătorește în Grecia, Turcia și Egipt*. Îmbătat de bucuria descoperirii ruinelor ascunse sub nisip din vremea faraonilor, Max, mereu acompaniat de menestrelul său, cântă la țiteră în vârful mării piramide a lui Kheops! Iar la întoarcere, publică un volum intitulat *Călătorie în Orient*, care este foarte apreciat. Însă sosirea sa la München a atras și mai mult atenția: a adus de la Cairo patru negri mititei, pe care ține să îi boteze. În mod clar, ducele merită pe deplin pseudonimul de *Fantasius*, pe care și l-a atribuit pentru a semna nuvele și cronici caustice, neobișnuite în mediul ultraconservator al capitalei bavareze. El scrie de multă vreme: în tinerețe, chiar a pus pe hârtie o piesă de teatru.

Comentariile și criticile îl lasă indiferent. Singura dată când își îmbracă uniforma de general – funcție cvasionorifică – este o corvoadă. Discursurile militarilor și ale funcționarilor îi par deosebit de fade acestui călător vesel. Totuși, ne-am înșela dacă l-am considera aidoma unui țăran necioplit, îndopat cu cârnați și râuri de bere și cu tenul ars de soare al oamenilor care trăiesc în aer liber... Dimpotrivă, fin, bun psiholog, la patruzeci și cinci de ani are o siluetă zveltă, foarte tânără. Modesta sa avere se topește văzând cu ochii, căci disprețuiește orice idee de administrare. El nu numără, trăiește. Glumește, preferă franchețea ipocriziei și este simpatîc într-o manieră irezistibilă. Se spune chiar că fetele frumoase îl lasă să știe acest lucru. Max este un original, bun la suflet și îndrăgit.

În 25 de ani de căsnicie, și-a dat silința să îi facă zece copii Ludovicăi, dar nu și aceea de a-și crește cele cinci fiice și trei fii

* Conform modei din secolul al XIX-lea, dedicată căutării rădăcinilor civilizației noastre, familia de Bavaria a arătat un mare interes pentru Grecia clasică. Originea acestei atracții, atât istorică cât și estetică, pare să fie momentul în care Otto de Wittelsbach, fiul regelui Ludovic I de Bavaria, a ajuns în 1832 pe tronul Greciei. Independența Greciei fusese recunoscută de către Franța, Anglia și Rusia.

care au supraviețuit. Nu acesta este rolul său. Fidel tradiției familiei de Wittelsbach, care a fost un fel de familie de Medici a Alpilor, ducele este un artist, un creator, o ființă sensibilă. Și ce tată fascinant... când este prezent! Față de el, soția sa are o tandră îngăduință, iar copiii un adevărat cult. Nu cunoaște el toate secretele naturii? Nu s-a întors oare din țara regilor magi? Și apoi, dresează caii să meargă în pas de cadril, într-un manej pe care și l-a construit. Este un bun țințaș și cântă. Ne-am înșela dacă l-am considera un diletant, frivol și chiar superficial. Mic de statură, rasat, cu fruntea înaltă și gura senzuală, Max are ochi mari, negri, care se întristează cu brutalitate, mărturisind nostalgie și o tristețe surprinzătoare. Dar își revine cu repeziciune, grăbindu-se să ia artificiile vieții în derâdere.

Incontestabil, copilul său preferat este cel de-al treilea, adică a doua sa fiică. S-a născut la München într-o duminică, în noaptea de Crăciun a anului 1837, la ora zece și 43 de minute. Micuța prințesă a văzut lumina zilei într-un palat de pe Ludwigstrasse, foarte aproape de reședința regală, în inima unui oraș aflat în plină schimbare. Unchiul său, regele Ludovic I, pornește să facă din München o nouă Romă, ridicând arcuri de triumf și colonade antice. Dar a fost tentat și de o nouă Florență, căreia i-a copiat balcoanele și logiile. Și a dorit totodată ca Münchenul să devină „Atena de pe Isar”, după numele râului care traversează orașul. Neoclastic, stilul münchenez a devenit un omagiu adresat Mediteranei, iar orașul se aseamăna unui gigantic muzeu de mulaje antice. Ludwigstrasse, unde s-a născut prințesa, adică strada lui Ludovic, a fost trasată încă din 1816, din ordinul viitorului suveran.

Imediat după naștere, Ludovica a auzit-o pe moașă, care a prezentat copilul, conform tradiției, în budoarul alb de lângă camera sa. Lumea se extaziază, glumește. Și se observă faptul că un dințișor străpunge deja gingia bebelușului. Ca la Napoleon...